

ОНТОЛОГІЯ, ГНОСЕОЛОГІЯ ТА АНТРОПОЛОГІЯ ПРАВА

УДК 340.12

doi: <https://doi.org/10.33270/02212202.48>

Бандура О. О. – доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії права та юридичної логіки Національної академії внутрішніх справ, м. Київ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8043-0988>

Онтологія права як складова філософської онтології (попередні міркування)

Мета – розглянути онтологію права (правову онтологію) як складову філософської онтології, виявити ті характеристики онтології права, які притаманні філософській онтології, і, відповідно, онтології права. **Методологія дослідження.** Онтологія права є елементом сфери права, яке живе своїм життям, постійно розвивається. Вона також перебуває в стані безперервного розвитку, як субдисципліна філософії права вона органічно пов'язана з іншими філософсько-правовими дисциплінами, а також з філософською онтологією; усі складові онтології права органічно пов'язані між собою. Тому для її дослідження застосовано діалектичний метод, діалектична логіка – логіка життя з його суперечностями, парадоксами, розвитком, зв'язками усього з усім. Також використані генетичний метод (для аналізу процесу становлення онтології права та загалом філософії права) і системно-структурний метод (для дослідження онтології права як системи та її структури). **Наукова новизна.** У процесі дослідження взаємних зв'язків онтології права з іншими основними філософсько-правовими дисциплінами (антропологією права, праксеологією права, теорією практичної юридичної діяльності, гносеологією права, аксіологією права, семіотикою права та методологією права) враховані взаємні зв'язки філософської онтології з основними загальнофілософськими дисциплінами (філософською антропологією, філософською праксеологією, філософською теорією практичної діяльності людини, філософською гносеологією, філософською аксіологією, філософською семіотикою та філософською методологією). Крім того, проведено порівняльний аналіз підходів філософів і юристів до основного питання філософії права як такого, що визначає структуру філософії права і місце онтології права в системі філософсько-правових дисциплін. **Висновки.** Взаємозв'язки правової онтології з правовими антропологією, праксеологією, теорією практичної діяльності (теорією практичної юридичної діяльності), гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією зумовлені в першу чергу взаємними зв'язками філософської онтології з філософськими антропологією, праксеологією, теорією практичної діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією.

Ключові слова: онтологія права; філософська онтологія; філософія права; діалектика; правова реальність; буття.

Вступ

Онтологія права (поряд з антропологією права) є однією з головних субдисциплін філософії права. Основні риси правового буття значною мірою визначаються основними рисами загального буття, котре досліджується філософською онтологією. Але досі майже не було розвідок, безпосередньо присвячених аналізу цієї проблеми. Автор пропонованої статті має на меті взяти участь в її розв'язанні.

Питань про онтологію права, її зв'язок з філософською онтологією, її взаємодії з іншими філософсько-правовими дисциплінами та близьких питань торкалися у своїх працях такі філософи та правознавці: М. Абисова, О. Антіпова, М. Баб'юк, С. Бондар, Ю. Васюта, К. Вислоух, О. Гвоздік, Л. Герасіна, О. Данильян, Н. Кайда, Л. Кельман, М. Кельман, М. Костицький, В. Краєвський, О. Костенко, О. Кравчук, Н. Кушакова-Костицька, О. Лев, С. Максимов, О. Носенко, О. Павлишин, О. Пужайло, І. Романська, І. Сердюк, О. Тарасов, Т. Устисенко, Р. Шевчук, Д. Шкребець та інші.

Передусім слід назвати фундаментальні праці вітчизняних вчених, присвячені онтології права. Це

монографії С. І. Максимова «Правова реальність: дослід філософського осмислення» (Maksimov, 2002) і «Філософія права: сучасні інтерпретації» (Maksymov, 2010). У цих працях деякою мірою розкриті зв'язки онтології права з іншими філософсько-правовими дисциплінами. Цікаві міркування щодо юридичної реальності викладені також у книзі «Філософські казки і притчі: Новий сенс старих істин (укладач і коментатор В. В. Шкода)» (Shkoda, 2000). Низка статей присвячена питанням взаємних зв'язків правової онтології та інших субдисциплін філософії права. Зокрема, О. Тарасов за допомогою онтологічного та гносеологічного підходів досліджує структуру міжнародно-правової реальності; він розглядає питання зв'язку між правовими онтологією та гносеологією (Tarasov, 2019). Водночас Л. Парашук вивчає питання зв'язку онтології права з аксіологією права через зв'язок цієї останньої з таким невід'ємним елементом правової реальності, як особисті немайнові права (Parashchuk, 2020). Досліджує зв'язок правової онтології з правовою семіотикою й О. Павлишин. Деякі філософи та правники розглядають питання про взаємні зв'язки

правових аксіології та антропології через зв'язок такої цінності права, як справедливість, з таким елементом правосвідомості, як ідея права (Pavlyshyn, & Vasiuta, 2020). Аналізується також взаємний вплив правових антропології та аксіології через дослідження моральної свідомості працівника української поліції (Pavlyshyn, Kravchuk, & Lev, 2019). Деякі фахівці з філософії права звертаються до питання про взаємодію праксеології права та гносеології права гносеології права з праксеологією права, досліджуючи роль логічних принципів обґрунтування в такій сфері юридичної діяльності, як судовий процес (Hvozdiuk, 2019). М. Костицький та Н. Кушакова-Костицька аналізують зв'язки правових аксіології та праксеології через зв'язок такої цінності права, як справедливість, з таким видом правової діяльності, як діяльність пенітенціарних органів по виправленню та ресоціалізації засуджених (Kostytskyi, & Kushakova-Kostytska, 2018). У статті О. Павлишина і О. Кравчука досліджується зв'язок правових аксіології та праксеології через аналіз ролі базових етичних засад діяльності поліції України у сфері забезпечення правопорядку (Pavlyshyn, & Kravchuk, 2020). Досліджується питання про зв'язки правових методології та праксеології через зв'язок логіко-семантичного підходу і такого виду правової діяльності, як розслідування злочину (Hvozdiuk, 2020). Л. Герасіна, аналізуючи зв'язки методології та праксеології досліджень політичних процесів, виявляє філософської методології з філософською праксеологією (Herasina, 2017). Так, В. Краєвський, О. Костенко, О. Пужайло та К. Вислоух розглядають взаємні зв'язки філософських методології та праксеології через зв'язки таких методів, як аналіз та синтез, з діяльністю людини (Kraievskiy, Kostenko, Puzhailo, & Vyslovukh, 2019). Розвідка Р. Шевчука та О. Носенка присвячена впливу правових цінностей на таку складову гносеології права, як вища юридична освіта, що слугує своєрідним каналом зв'язку аксіології права з гносеологією права (Shevchuk, & Nosenko, 2018). М. Кельман, Л. Кельман та І. Романська досліджують взаємозв'язок правових методології та гносеології через аналіз методів вивчення правознавчих теорій (Kelman, M., Kelman, L., & Romanska, 2019). Питання про вплив суспільного життя на право стало предметом дослідження у низці робіт науковців (Kostytsky, Kushakova-Kostytska, Serdiuk, Gvozdiuk, & Pavlyshyn, 2020; Abysova, Antipova, Pavlyshyn, & Bondar, 2019; Pavlyshyn, Ustyemenko, Babiuk, Kaida, & Shkrebets, 2021). Слід зазначити колективну монографію «Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення» (за ред. О. Г. Данильяна), у якій досліджено актуальні проблеми розвитку сучасного суспільства як інформаційного суспільства, акцентовано на проблемі онтології права (Danylian et al., 2018).

Мета і завдання дослідження

Мета пропонованої статті полягає у дослідженні взаємних зв'язків онтології права з філософською онтологією.

Ця мета передбачає виконання таких завдань:

– визначення місця онтології права у системі філософсько-правових дисциплін, що потребує аналізу структури філософії права як розгорнутої відповіді на основне питання філософії права;

– висвітлення основних рис філософської онтології як загального відносно правової онтології як частини;

– дослідження діалектичних зв'язків онтології права з іншими складовими філософії права – правовими антропологією, праксеологією, гносеологією, аксіологією та семіотикою.

Виклад основного матеріалу

Почати слід з визначення місця та ролі зазначеної проблеми в структурі філософії права (правової філософії). Ця область наукового знання лежить на перетині загальної філософії та правознавства; вона створена спільними зусиллями філософів і юристів. Для філософів вона є поширенням положень загальної філософії на сферу права. Для юристів філософія права є їхньою самосвідомістю як професіоналів, і її доречніше називати правовою філософією, оскільки вона є складовою правознавства.

Основне питання філософії права для філософів – складова основного питання загальної філософії як питання про те, що являє собою людина, що являє собою світ, як вони співвідносяться (за ним стоїть питання про те, як має діяти людина, щоб вижити та досягти гармонії з собою та зі світом); загальна філософія є теоретичним світоглядом, який надає підстави для своїх положень. Якщо аргументація має раціональний характер, таку філософську теорію можна вважати науковою. Для юристів філософія права є теоретичним правовим світоглядом, що обґрунтовує свої положення. Основне питання правової філософії для них – питання про те, що таке право у філософському, найширшому плані, в чому суть і призначення права, для чого людина його створює.

Стисла відповідь на це питання (як його розуміють філософи і як його розуміють юристи) виглядає так: людина створює право (стаючи при цьому правовою істотою) як засіб виживання і досягнення гармонії. Розгорнута, глибоко структурована відповідь на це питання дає уся філософія права.

Структура філософії права повторює структуру загальної філософії, котра визначається основним

питанням загальної філософії і відповідно головні складові якої це філософські онтологія та антропологія. Головними складовими філософії права виступають онтологія права та антропологія права. Складовими правової філософії як субдисципліни правознавства є правові антропологія та онтологія.

Проаналізуємо структуру онтології права як складової філософії права. У цьому разі вона визначається структурою права, оскільки йдеться про поширення філософії на правову сферу. Загальноприйнятим є поділ права на природне та позитивне. Онтологія права поділяється на онтологію природного права та онтологію позитивного права. Існують також звичаєве та релігійне право. Звичаєве право було створене первинними соціумами (пізніше – громадами) задля виживання у ворожому середовищі. Необхідна була відповідна самоорганізація. Для цього було створено такі норми поведінки людей у соціумі, які дозволили послабити внутрішні конфлікти, здатні зруйнувати соціум, а в разі їх виникнення – розв'язати гуманним шляхом. Було створено мораль і звичаєве право. Власне, ці чинники зумовили й створення позитивного права. Норми моралі спираються на внутрішнє переконання та на громадський вплив. Норми звичаєвого права, крім того, гарантуються також примусом з боку соціуму, і тому є більш ефективними. Отже, звичаєве право виникло цілком природним шляхом і його можна вважати, як і природні права людини, різновидом природного права. Онтологія природного права поділяється на онтологію прав людини та онтологію звичаєвого права. Що стосується релігійного права, то в нашій класифікації ми не будемо його враховувати, оскільки виходимо з наукових міркувань, тобто міркувань, котрі спираються на раціональні аргументи.

Позитивне право містить у своєму складі конституцію, кримінальне право, цивільне право, міжнародне право тощо. Відповідно онтологія позитивного права (як складової філософської онтології) поділяється на онтологію конституційного права, онтологію кримінального права, онтологію цивільного права, онтологію міжнародного права.

Юристи, оскільки вони мають на меті філософське осмислення права, ведуть мову про природно-правову онтологію і позитивно-правову онтологію. Цю останню вони поділяють на конституційно-правову онтологію, кримінально-правову онтологію, цивільно-правову онтологію, міжнародно-правову онтологію тощо. Отже, онтологія права в якості складової філософії права (як субдисципліни загальної філософії) є тією самою, що й правова онтологія в якості складової правової філософії (як субдисципліни правознавства) і має ту саму структуру.

Правова онтологія (онтологія права) являє собою теорію правового буття (правової реальності). Зазвичай його розуміють як сукупність норм права, правових інститутів, правовідносин, а також правосвідомості (правових ідей, концепцій, теорій тощо). На наш погляд, ця сукупність є правовою реальністю в широкому розумінні. Найфундаментальнішими сутностями світу виступають ідеальне й матеріальне. Ідеальне взагалі у світі виражається у свідомості людини, матеріальне у решті світу, у сфері права ідеальне – у правовій свідомості, а матеріальне – як результати втілення змісту правосвідомості у реальному житті суспільства, тобто як сукупність правових відносин, правових норм та інститутів. Правосвідомість, строго кажучи, є основною характеристикою людини як правової істоти і входить до предмета вивчення антропології права. До предмета власне онтології права слід віднести, на наш погляд, правові відносини, норми та інститути. Це правова реальність у вузькому розумінні. Ці складові правової реальності в широкому розумінні знаходяться у відношенні суперечності. Вона є внутрішнім джерелом розвитку правової реальності в широкому розумінні. Правосвідомість осмислює соціальну реальність, зміни в ній і рано чи пізно входить у суперечність з наявною правовою реальністю у вузькому розумінні. Тоді до цієї останньої вносяться відповідні корективи. (Зазначимо, що в літературі терміни «правова реальність у широкому розумінні» та «правова реальність у вузькому розумінні» вживаються також в іншому значенні.) Правосвідомість та правова реальність знаходяться у діалектичних взаємовідносинах. Можна також сказати, що мають місце взаємні переходи одного в друге. Правосвідомість переходить в правову реальність, а правова реальність переходить у правосвідомість тією мірою, якою вона її формує.

Поставимо питання про джерело правового буття. Слід звернутись до соціального буття, адже воно визначає правове буття. Суспільне буття глибоко досліджувалось марксизмом. Як відомо, він широко застосовував природничий підхід. Загалом буття складається з трьох великих компонентів – неорганічної та органічної природи і соціального буття. Маркс і Енгельс, вивчаючи соціальне буття, прагнули встановити його закони. Найголовнішим законом соціального буття вони проголосили положення про те, що буття визначає свідомість. Але свідомість здатна радикально змінити соціальне буття. Це підтверджується соціальними революціями, які спричиняли перехід суспільства до нової суспільно-економічної формації. Соціальне буття та соціальна свідомість є діалектичною парою протилежностей.

На наш погляд, найважливішим чинником розвитку суспільства є його потреби, інтереси, цінності. Звичайно, в процесі вивчення цінностей можна й треба застосувати природничий підхід. Загальнолюдські цінності зумовлені природою людини і світу, в якому вона живе. Останні визначають умови виживання та розвитку людини. І ті закони природи, які є підґрунтям зазначених цінностей, зрештою визначають розвиток суспільства, але не безпосередньо, а опосередковано, через цінності.

Звернімося до питання про природу правових норм з урахуванням необхідності гармонії людини та світу. Світ у найширшому розумінні – Космос, Природу, Всесвіт – можна розуміти як живий організм. Основні ознаки живого організму – взаємний зв'язок усіх частин і розвиток. Ці властивості притаманні нашому світу. (Ще одна основна риса живого організму – реакція на зовнішні подразники, але ми не можемо її спостерігати.) «Всесвіт насправді живий» – пишуть В. Арнтц, Б. Чейс та М. Вісенте (Arntts, Cheys, & Visente, 2019, p. 345).

Природа створила людство як свою клітину. Функція живої клітини – власне виживання і сприяння виживанню організму загалом. Для сприяння людство відповідним чином самоорганізується. Найважливішим засобом самоорганізації людського соціуму є право в єдності з державою. Такі галузі права, як кримінальне, цивільне, адміністративне тощо спрямовані саме на ефективну самоорганізацію соціуму. Такі галузі права як екологічне, частково сільськогосподарське, морське, річкове тощо мають на меті збереження і розвиток природного середовища. Крім того, державні стандарти в галузі техніки, які мають статус законів, безпосередньо побудовані на законах Природи. (Ці міркування близькі до ідеї академіка М. Костицького, яку він неодноразово висловлював в аудиторіях різного рівня, про те, що людські закони визначаються законами Космосу.)

Для більш повного аналізу онтології права слід звернутись до її діалектичної протилежності – антропології права. Вона становить субдисципліну філософської антропології й повторює її структуру. Філософська антропологія поділяється на філософську праксеологію, котра своєю чергою поділяється на філософію практичної діяльності та філософську гносеологію, оскільки діяльність має два види – практичну та пізнавальну. Відповідно праксеологія права має у своєму складі філософію практичної правової (юридичної) діяльності та гносеологію права.

Якщо поставити питання про структуру процесу діяльності, то він містить такі елементи: суб'єкт, об'єкт, мету, засоби, методи і результат. Аналогічні елементи містить і процес правової діяльності.

Суб'єктом людської діяльності є сама людина, об'єктом – певний фрагмент світу чи весь світ. Суб'єкт правової діяльності – людина як правова істота, об'єкт – той чи інший фрагмент світу права чи весь цей світ. Складається діалектична картина: в одному відношенні праксеологія входить до складу антропології, а в іншому – вона сама містить філософську антропологію, а також філософську онтологію. Подібна картина змальовує і співвідношення між правовими праксеологією, антропологією та онтологією. Щодо мети людської діяльності, то вона визначається потребами, інтересами, цінностями людини. Філософська антропологія має у своєму складі філософську аксіологію. Основним засобом діяльності є знаки, символи. Їх місце і роль у людській діяльності вивчає семіотика. Вона також входить до складу праксеології. До складу філософської антропології входить також філософська методологія як теорія методів, котрі застосовуються у людській діяльності. Подібно до цього правова антропологія містить правову методологію. Філософська антропологія містить також філософське осмислення результатів людської діяльності – тих змін, які вона вносить до буття світу і самої людини. Таким результатом є культура, рукотворний матеріальний і духовний світ; результат діяльності людини як правової істоти – право як феномен культури.

Ми стисло розглянули правову онтологію як складову філософської онтології. Але філософська онтологія має діалектичні зв'язки з іншими загальнофілософськими дисциплінами – антропологією, праксеологією, філософією практичної діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією. Правова онтологія має аналогічні зв'язки з відповідними складовими філософії права.

Звернімося до діалектики філософських онтології та антропології. Людина, її буття є складовою буття загалом. У цьому відношенні філософську антропологію можна розуміти як складову філософської онтології. З іншого боку, і людина впливає на буття, здійснює перетворення навколишнього світу відповідно до своїх потреб.

Взаємний зв'язок існує і між правовими онтологією та антропологією. У загальних рисах його можна уявити таким чином. Людина стає правовою істотою тоді, коли вона створює правову реальність, ця остання є своєрідним автопортретом правової людини. Правосвідомість нових поколінь формується у світі наявної правової реальності у вузькому розумінні. Вони її змінюють відповідно до змін соціальної (і певною мірою природної) реальності. Отже, в одному відношенні правова онтологія містить у своєму складі правову антропологію, в іншому – навпаки.

Розгляньмо взаємодію філософської онтології з філософською праксеологією. З одного боку,

буття перебуває в процесі безперервного руху, розвитку, і людська діяльність є одним з різновидів цього процесу; людина впливає на буття світу своєю діяльністю, створюючи культуру, що є частиною буття загалом. Повне дослідження людської діяльності передбачає дослідження буття. Одночасно діяльність людини і вона сама існують, входять до сфери буття. Філософську праксеологію слід розуміти як складник філософської онтології і навпаки.

Правове буття створюється та розвивається людиною в процесі її правової діяльності, і при цьому актуальна правова діяльність здійснюється в просторі наявного правового буття, отже, залежить від нього. Правова онтологія входить до складу правової праксеології та навпаки.

У філософської онтології з філософською теорією практичної діяльності є також безпосередні зв'язки. Практична діяльність існує і тому філософську теорію практичної діяльності можна розуміти як складову філософської онтології. Водночас глибоке вивчення практичної діяльності повинне містити і вивчення світу, в цьому плані теорія практичної діяльності співвідноситься з філософською онтологією як ціле з частиною. Подібні зв'язки мають місце й між правовими онтологією та теорією практичної правової (юридичної) діяльності. З одного боку, оскільки правова реальність є продуктом правової діяльності, теорія практичної правової діяльності «поглинає» правову онтологію, а з іншого, через те, що всебічне дослідження правової реальності приводить до дослідження правової діяльності як її джерела, теорія практичної правової діяльності виявляється субдисципліною правової онтології.

Безпосередні зв'язки існують також між правовими онтологією та гносеологією через відповідне взаємовідношення філософської онтології та філософської гносеології. Буття людини є усвідомленим буттям. Коли ми порушуємо питання про буття, його природу, структуру тощо, ми тим самим робимо його предметом пізнання. Вже в цей момент виникає діалектична поляристість «буття – свідомість». Філософська гносеологія містить у своєму складі філософську онтологію. З іншого боку, пізнавальні процеси входять до сфери буття, оскільки вони існують. У цьому плані філософська гносеологія є складовою філософської онтології. Тому є підстави розуміти правову онтологію як субдисципліну правової гносеології. Одночасно правову гносеологію в широкому плані можна розглядати як складову правової онтології, оскільки пізнавальні процеси у праві є частиною правового буття.

Далі, буття має безпосередні зв'язки і з кожною складовою процесу діяльності – метою, засобами та методами. Мета діяльності людини полягає передусім у тім, щоб бути, існувати, вижити. Філософська аксіологія є субдисципліною філософської

онтології (як і філософської антропології). Одночасно філософська онтологія виступає складовою філософської аксіології, оскільки людина пристосує світ до себе відповідно до своїх цінностей. Буття розглядається людиною як суще через призму належного, розвиток правового буття значною мірою визначається правовими цінностями. Тут ми бачимо залежність правової онтології від правової аксіології. Разом з тим правові цінності визначаються людиною залежно від правового буття. Правова онтологія по відношенню до правової аксіології виступає одночасно і цілим, і частиною.

Найважливішим засобом діяльності є знаки, символи, котрі вивчає семіотика. Знаки є необхідною складовою людського буття, філософська семіотика є частиною філософської онтології. Разом з тим дослідження знаків потребує дослідження світу, філософська онтологія виявляється субдисципліною філософської семіотики. Правові онтологія та семіотика по відношенню одне до одного є цілим і частиною.

Методи діяльності є важливою частиною людського буття, яке входить до складу буття загалом, тому філософську онтологію можна розуміти як ціле по відношенню до філософської методології. З іншого боку, методи виробляються для успішного пристосування людини до світу та його перетворення, тут необхідні знання про цей світ, філософська методологія виступає цілим по відношенню до філософської онтології. Подібні відносини притаманні також правовим онтології та методології.

Нарешті, результатом діяльності людини виступає культура. Вона є складовою буття людини та буття взагалі. Діяльність правової людини має своїм результатом світ права як феномен культури.

Отже, філософська онтологія разом з філософськими антропологією, праксеологією, теорією практичної діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією утворюють єдине діалектичне ціле, яке подібно до організму живе своїм особливим життям. Подібно до цього правова онтологія утворює єдине ціле з правовими антропологією, праксеологією, теорією практичної правової (юридичної) діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією ціле, яке можна розділити тільки теоретично, і яке живе своїм особливим життям.

Наукова новизна

Філософська онтологія має діалектичні зв'язки з філософськими антропологією, праксеологією, теорією практичної діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією, і тому онтологія права діалектично пов'язана з правовими антропологією, праксеологією, теорією практичної

діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою та методологією.

Проведено порівняльний аналіз підходів філософів та юристів до основного питання філософії права. Філософи розглядають його як питання про відношення правової людини та світу права. Для юристів це питання про те, чим є право. Стисла відповідь на основне питання філософії права в обох формах така: право є засобом виживання людини і досягнення нею гармонії з самою собою та зі світом.

Висновки

Онтологія права є складовою філософської онтології. Місце і роль цієї складової філософії права (правової філософії) визначається структурою філософії права. Остання своєю чергою визначається основним питанням філософії права. Для філософів воно є складовою основного питання загальної філософії і набуває форми питання про відношення правової людини і світу права. Для юристів правова філософія є складовою правознавства і її основне питання – це питання про суть і призначення права. Стисла відповідь на основне питання філософії права в обох варіантах полягає в тім, що право є засобом

виживання людини і досягнення нею гармонії з самою собою та зі світом.

Онтологія права вивчає правове буття. Більшість фахівців з філософії права розуміють його як систему правових норм, інститутів та правовідносин, а також правосвідомості. Це правове буття в широкому розумінні. Правове буття у вузькому розумінні – система правових норм, інститутів та правовідносин. Правосвідомість є предметом дослідження антропології права. Вона має свою діалектичну протилежність правове буття у вузькому розумінні, їхня взаємодія становить внутрішнє джерело розвитку філософії права.

Онтологія права має діалектичні зв'язки з іншими субдисциплінами філософії права – правовими антропологією, праксеологією, теорією практичної юридичної діяльності, гносеологією, аксіологією, семіотикою і методологією. Зазначені дисципліни одночасно є складовими філософських антропології, праксеології, теорії практичної діяльності, гносеології, аксіології, семіотики та методології. Взаємні зв'язки онтології права з іншими філософсько-правовими дисциплінами переважно визначаються взаємозв'язками філософської онтології з рештою загальнофілософських дисциплін.

REFERENCES

- Abysova, M., Antipova, O., Pavlyshyn, O., & Bondar, S. (2019) Nation's Historical Past under Multicultural Conditions. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*, 8(4), 9409-9414. doi: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3865>.
- Arntts, U., Cheys, B., & Visente, M. (2016). *Krolichia nora ili Chto my znaem o sebe i Vselennoy [Rabbit hole or What we know about ourselves and the Universe]*. Moscow: E [in Russian].
- Danylian, O.H., Dzoban, O.P., & Zhdanenko, S.B. (et al.). (2018). *Suspilstvo, liudyna, pravo: dosvid filofosko-pravovoho osmyslennia [Society, man, law: the experience of philosophical and legal understanding]*. O.H. Danylian (Ed.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Herasina, L. (2017). Metodolohiia i prakseolohiia doslidzhen politychnykh protsesiv [Methodology and praxeology of political process research]. *Visnyk natsionalnoho yurydychnoho universytetu im. Yaroslava Mudroho, Bulletin of the National Law University Yaroslav the Wise*, 2(33), 16-26. doi: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.33.109664> [in Ukrainian].
- Hvozdiuk, O. (2019) Sudovo-protseualne dokazuvannia v lohichnomu vymiri [Forensic evidence in the logical dimension]. *Filofoski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(17), 83-89. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.83> [in Ukrainian].
- Hvozdiuk, O. (2020). Lohiko-semantychnyi aspekt pobudovy stratehii rozsliduvannia [Logical-semantic aspect of construction of investigation strategies]. *Filofoski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 2(20), 86-92. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.86> [in Ukrainian].
- Kelman, M., Kelman, L., & Romanska, I. (2019). Osmyslennia metodolohii piznannia naukovykh teorii u pravoznavstvi [Understanding the methodology of cognition of scientific theories in jurisprudence]. *Filofoski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(17), 32-42. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.32> [in Ukrainian].
- Kostytsky, M.V., Kushakova-Kostytska, N.V., Serdiuk, I.V., Gvozdiuk, O.I., & Pavlyshyn, O.V. (2020). The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Politicas*, 37(65), 169-181. doi: 10.35940/ijrte.D9720.118419.
- Kostytskyi, M., & Kushakova-Kostytska, N. (2018). Spravedlyvist yak zasib i tsil u vypravlenni ta resotsializatsii zasudzhennykh: filofoske osmyslennia [Justice as a means and an end in correction and resocialization of convicts: philosophical comprehension]. *Filofoski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1-2(5-16), 11-24. doi: <https://doi.org/10.33270/02181602.11> [in Ukrainian].
- Kraievskiy, V.M., Kostenko, O.M., Puzhailo, O.I., & Vyslovukh, K.D. (2019). Analiz i syntez yak vydy diialnosti: metodolohiia konstruktsii ta prakseolohiia pryznachennia [Analysis and synthesis as types of activity: design

- methodology and destination praxiology]. *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal "Internauka", International scientific journal "Internauka"*, 10, 5-21. doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5283> [in Ukrainian].
- Maksimov, S.I. (2002). *Pravovaia realnost: opyt filosofskogo osmysleniia* [Legal reality: the experience of philosophical understanding]. Kharkov: Pravo [in Russian].
- Maksymov, S.I. (2010). *Filosofii prava: suchasni interpretatsii (2003-2010)* [Philosophy of law: modern interpretations (2003-2010)]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
- Parashchuk, L. (2020). Aksiolohichne osmyslennia osobystykh nemainovykh prav fizychnoi osoby [Axiological comprehension of personal non-property rights of an individual]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 2(20), 48-54. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.48> [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O., & Kravchuk, O. (2020). Profesiino-etychni ta deontolohichni zasady diialnosti politseiskoho u sferi zabezpechennia pravoporiadku [Professional-ethical and deontological principles of police activity in the field of law enforcement]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1(19), 21-31. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.21> [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O., & Vasiuta, Yu. (2020). Spravedlyvist yak element idei prava ta yii mistse v systemi pravovykh tsinnosti [Justice as an element of the idea of law and its place in the system of legal values]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 2(20), 40-47. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.40> [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O., Kravchuk, O., & Lev, O. (2019). Antropolohichno-pravovi vymiry profesiinoi deformatsii, moralnoi svidomosti pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Anthropological and Legal Measurements of Professional Deformation, Moral Consciousness of the National Police of Ukraine]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and Methodological Problems of Law*, 2(18), 71-80. doi: <https://doi.org/10.33270/02191802.71> [in Ukrainian].
- Pavlyshyn, O., Ustymenko, T., Babiuk, M., Kaida, N., & Shkrebet, D. (2021). Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*, 10(3), 111-122. doi: <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>.
- Shevchuk, R., & Nosenko, O. (2018). Aksioterapiia vyshchoi yurydychnoi osvity [Axiotherapy of higher legal education]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava, Philosophical and methodological problems of law*, 1-2(15-16), 58-65. doi: <https://doi.org/10.33270/02181602.58> [in Ukrainian].
- Shkoda, V.V. (Ed.). (2000). *Filosofskie skazki i pritchi: Novyy smysl starykh istin* [Philosophical tales and parables: New meaning of old truths]. Kharkov: Folio; Moscow: AST [in Russian].
- Tarasov, O. (2019). Struktura mizhnarodno-pravovoi realnosti: ontolohichni ta hnoseolohichni aspekty [Tarasov O. The structure of international legal reality: ontological and epistemological aspects]. *Filosofii prava i zahalna teoriia prava, Philosophy of law and general theory of law*, 1, 168-174. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2019.1.186751> [in Ukrainian].

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Abysova M., Antipova O., Pavlyshyn O., Bondar S. Nation's Historical Past under Multicultural Conditions. *International Journal of Recent Technology and Engineering (IJRTE)*. 2019. No. 8 (4). P. 9409-9414. doi: <https://doi.org/10.46398/cuestpol.3865>
- Артц У., Чейс Б., Висенте М. Кроличья нора или Что мы знаем о себе и Вселенной. М. : Э, 2016. 448 с.
- Суспільство, людина, право: досвід філософсько-правового осмислення : монографія / [О. Г. Данильян, О. П. Дзьобан, С. Б. Жданенко та ні.] ; за ред. О. Г. Данильяна. Харків : Право, 2018. 35 с.
- Герасіна Л. Методологія і праксеологія досліджень політичних процесів. *Вісник національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого*. 2017. Т. 2. № 33. С. 16-26. (Серія «Філософія, філософія права, політологія, соціологія»). doi: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.33.109664>.
- Гвоздік О. Судово-процесуальне доказування в логічному вимірі. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17). С. 83-89. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.83>.
- Гвоздік О. Логіко-семантичний аспект побудови стратегій розслідування. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20) С. 86-92. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.86>.
- Кельман М., Кельман Л., Романська І. Осмислення методології пізнання наукових теорій у правознавстві. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 1 (17) С. 32-42. doi: <https://doi.org/10.33270/01191702.32>.
- Kostytsky M. V., Kushakova-Kostytska N. V., Serdiuk I. V., Gvozdik O. I., Pavlyshyn O. V. The Analysis of the Essence on the Information Society in the Legal and Philosophical Context. *Cuestiones Politicas*. 2020. Vol. 37. No. 65. P. 169-181. doi: 10.35940/ijrte.D9720.118419.
- Костицький М., Кушакова-Костицька Н. Справедливість як засіб і ціль у виправленні та ресоціалізації засуджених: філософське осмислення. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1-2 (15-16). С. 11-24. doi: <https://doi.org/10.33270/02181602>.
- Костицький М., Кушакова-Костицька Н., Кравець В., Павлишин О., Ковтун О. Парламентська, президентська чипарламентсько-президентська республіка як модуси однієї політичної моделі чи різні концепції держави. *Revista San Gregorio*. 2020. No. 42. Vol. 1. P. 144-155. doi: <http://dx.doi.org/10.36097/rsan.v1i42>.
- Краєвський В., Костенко О., Пужайло О., Вислоух К. Аналіз і синтез як види діяльності: методологія конструкції та праксеологія призначення. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2019. № 10. С. 5-21. (Серія «Економічні науки»). doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2019-10-5283>.
- Максимов С. И. Правовая реальность: опыт философского осмысления. Харьков : Право, 2002. 328 с.
- Максимов С. Філософія права: сучасні інтерпретації (2003-2010). Харків : Право, 2010. 336 с.

- Паращук Л. Аксиологічне осмислення особистих немайнових прав фізичної особи. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 48–54. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.48>.
- Павлишин О., Кравчук О. Професійно-етичні та деонтологічні засади діяльності поліцейського у сфері забезпечення правопорядку. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 1 (19) С. 21–31. doi: <https://doi.org/10.33270/02201901.21>.
- Павлишин О., Васюта Ю. Справедливість як елемент ідеї права та її місце в системі правових цінностей. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 40–47. doi: <https://doi.org/10.33270/02202002.40>.
- Павлишин О., Кравчук О., Лев О. Антропологічно-правові виміри професійної деформації, моральної свідомості працівників Національної поліції України. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2019. № 2 (18). С. 71–80. doi: <https://doi.org/10.33270/02191802.71>.
- Pavlyshyn O., Ustymenko T., Babiuk, M., Kaida N., Shkrebet D. Social Responsibility as a Performance Indicator of Public Authorities. *Academic Journal of Interdisciplinary Studies*. 2021. No. 10 (3). P. 111–122. doi: <https://doi.org/10.36941/ajis-2021-0068>.
- Шевчук Р., Носенко О. Аксиотерапія вищої юридичної освіти. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2018. № 1–2 (15–16). С. 58–65. doi: <https://doi.org/10.33270/02181602>.
- Философские сказки и притчи: Новый смысл старых истин / сост. и коммент. В. В. Шкода. Харьков : Фолио ; М. : АСТ, 2000. 368 с.
- Тарасов О. Структура міжнародно-правової реальності: онтологічний та гносеологічний аспекти. *Філософія права і загальна теорія права*. 2019. № 1. С. 168–174. doi: <https://doi.org/10.21564/2227-7153.2019.1.186751>.

Стаття надійшла до редколегії 03.08.2021

Bandura O. – Doctor of Philosophy, Professor, Professor of the Department of Philosophy of Law and Legal Logic of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8043-0988>,

Ontology of Law as a Component of Philosophical Ontology (Preliminary Considerations)

The **purpose** is to consider the ontology of law (legal ontology) as a component of the philosophical ontology, to identify those characteristics of the ontology of law that are inherent in the philosophical ontology and therefore inherent in the ontology of law. **Methodology.** The ontology of law is an element of the sphere of law that lives its life and is constantly evolving. The ontology of law is also in a state of continuous development, as a subdiscipline of the philosophy of law, it is organically connected with other philosophical and legal disciplines, as well as with the philosophical ontology; all components of the ontology of law are organically interconnected. Therefore, a dialectical method was used to study it. The genetic method (for the analysis of the process of formation of the ontology of law and philosophy of law in general) and the system-structural method (for the study of the ontology of law as a system and its structure) were also used. **Scientific novelty.** The mutual relations of philosophical ontology with general philosophical disciplines (philosophical anthropology, philosophical praxeology, theory of practical human activity, philosophical epistemology, philosophical axiology, philosophical semiotics and philosophical methodology) In the study of the mutual relations of the ontology of law with other basic philosophical and legal disciplines (anthropology of law, praxeology of law, theory of practical legal activity, epistemology of law, axiology of law, semiotics of law and methodology of law) are taken into account. In addition, a comparative analysis of the approaches of philosophers and lawyers to the basic question of philosophy of law as one that determines the structure of the philosophy of law and the place of the ontology of law in the system of philosophical and legal disciplines was performed. **Conclusions.** Relationships of legal ontology with legal anthropology, praxeology, theory of practical activity (theory of practical legal activity), epistemology, axiology, semiotics and methodology are primarily due to the interrelationships of philosophical ontology with philosophical anthropology, praxeology, theory of practical activity, epistemology, axiology, semiotics and methodology.

Keywords: ontology of law; philosophical ontology; philosophy of law; dialectic; legal reality; being.